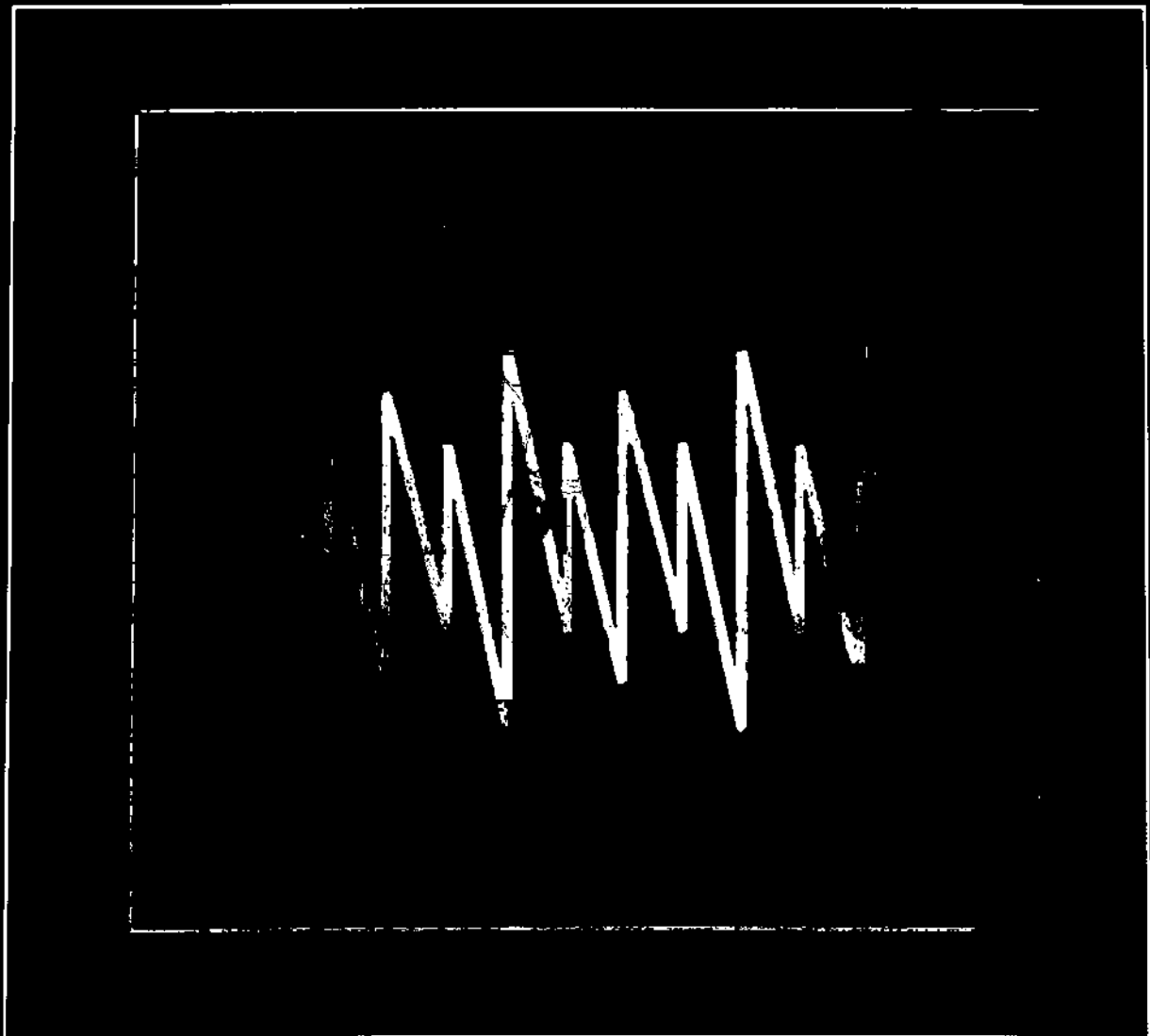

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ

Науково-теоретичний журнал

1.2007

ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ, ФІТНЕС ТА "СПОРТ ДЛЯ ВСІХ"

- 3 *Марина Булатова*
Фитнес и двигательная активность: проблемы и пути решения
- 8 *Мирослав Дутчак*
Спорт для всіх у світовому контексті: напрями та технології діяльності міжнародних організацій
- 17 *Геннадій Апанасенко, Людмила Долженко*
Рівень здоров'я і фізіологічні резерви організму
- 22 *Игорь Башкин, Элина Макарова, Корди Махназ*
Проблемы профилактики и коррекции остеопороза на современном этапе
- 29 *Олександра Благій, Борис Михайленко*
Контроль фізичного стану чоловіків зрілого віку в умовах сучасних фітнес-центрів
- 33 *Олександр Гринь*
Психологічний рівень забезпечення здоров'я особистості
- 37 *Наталія Гоглювата*
Підвищення ефективності фізкультурно-оздоровчих занять аквафітнесом з жінками першого зрілого віку
- 41 *Константин Гуревич*
Скрытые вопросы эффективности лекарственных веществ растительного происхождения
- 46 *Олена Давиденко, Ганна Хмельницька*
Інноваційні технології фітнесу в фізичній підготовці військових ліцеїстів
- 51 *Вікторія Земцова*
Особенности стиля життя, самооцінки здоров'я та мотивації до рухової активності чоловіків першого зрілого віку, які займаються фітнесом
- 54 *Віталій Кашуба, Тетяна Івчатова, Тамара Хабінець*
Корекція статури жінок першого зрілого віку з урахуванням просторової організації тіла
- 60 *Георгій Коробейніков, Сослан Адирхаєв, Катерина Медвидчук, Каріне Мазманян, Микола Житовоз*
Біологічний вік та фізична активність людини
- 64 *Тетяна Круцевич*
Експрес-контроль фізичної підготовленості дітей та підлітків в умовах фізкультурно-оздоровчих занять
- 70 *Татьяна Левченкова*
Перспективы развития детского фитнеса
- 72 *Олена Лисенко*
Медико-біологічний контроль в оздоровчому фітнесі
- 77 *Георгій Ложкін, Наталія Воляннюк*
Психологічний вік тренера з фітнесу
- 82 *Юрій Мічуда*
Проблеми розвитку підприємництва у сфері спорту для всіх

"Теорія і методика фізичного виховання і спорту" – науково-теоретичний журнал для спеціалістів у галузі фізичного виховання і спорту – наукових працівників, викладачів вузів, тренерів, докторантів, аспірантів, студентів, спортсменів.

Науковий консультант
В.М. Платонов, д-р пед. наук

Головний редактор
Ю.М. Шкретій, д-р наук з фіз. виховання і спорту

Заступник головного редактора
О.В. Андреева, канд. наук з фіз. виховання і спорту

Редакційна колегія:
І.М. Башкін, д-р мед. наук
М.М. Булатова, д-р пед. наук
Л.В. Волков, д-р пед. наук
В.І. Воронова, канд. пед. наук
В.В. Гамалій, канд. пед. наук
В.М. Гордієнко, д-р мед. наук
Л.О. Драгунов, канд. пед. наук
А.Ю. Дяченко, д-р наук з фіз. виховання і спорту
С.С. Єрмаков, д-р пед. наук
В.М. Ільїн, д-р біол. наук
В.О. Кашуба, д-р наук з фіз. виховання і спорту
Г.В. Коробейніков, д-р біол. наук
К. Коханович, д-р наук з фіз. виховання і спорту
Т.Ю. Круцевич, д-р наук з фіз. виховання і спорту
А.М. Лапутін, д-р біол. наук
В.М. Левенець, д-р мед. наук
Г.А. Лісенчук, д-р наук з фіз. виховання і спорту
Г.В. Ложкін, д-р психол. наук
Ю.П. Мічуда, канд. екон. наук
С.А. Олійник, д-р біол. наук
С. Савчин, д-р наук з фіз. виховання і спорту
М.М. Філіппов, д-р біол. наук
Л.Г. Шахліна, д-р мед. наук
О.А. Шинкарук, канд. пед. наук

Спорт для всіх у світовому контексті: напрями та технології діяльності міжнародних організацій

Резюме

Рассматриваются направления и технологии содействия развитию спорта для всех со стороны Организации Объединенных Наций, Организации Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры, Всемирной организации здравоохранения, Совета Европы, Европейского Союза, Международного олимпийского комитета, Международной ассоциации спорта для всех и Международной федерации спорта для всех.

Summary

The directions and technologies promoting development of Sport for All are in the attention of United Nations, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, World Health Organization, Council of Europe, European Union, International Olympic Committee, Trim and Fitness International Sport for All Association and International Federation of Sport for All.

Постановка проблеми. У Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту зазначається, що масовий спорт (спорт для всіх) є важливою складовою формування здорового способу життя, повноцінного розвитку людини та її виховання, дієвим засобом профілактики захворювань, підготовки до високопродуктивної праці, забезпечення творчого довголіття, організації змістовного дозвілля, запобігання антигромадським проявам [9].

Найвищий рівень охоплення населення організованою руховою активністю виявився в Україні неадекватним до нових умов і потребує формування якісно нової системи, в основі якої повинні враховуватися інтереси, можливості, нахили, мотиви та ціннісні настанови особистості.

Актуальність і доцільність проведеного дослідження обумовлені необхідністю подолання наявної суперечності між потребою вітчизняної теорії і практики масового спорту з урахуванням відповідного зарубіжного досвіду й недостатнім його науковим осмисленням і узагальненням.

Різні аспекти міжнародного спортивного руху вивчали Р.Г. Гостев (спортивне законодавство), С.І. Гуськов (державна політика у сфері спорту), А.А. Ісаєв (організація спорту), В.В. Кузін (підприємництво у спорті), М.Є. Кутєпов (спортивний маркетинг), Ю.П. Мічуда (економіка спорту), В.М. Платонов (олімпійський спорт), І.І. Переверзін (спортивний менеджмент) та інші. Окремі організаційні питання міжнародного фізкультурно-оздоровчого руху "Спорт для всіх" досліджували В.М. Жуляєв,

В.В. Левицький, Д. Димитракіс [5]. Водночас у спеціальних літературних джерелах відсутній системний аналіз особливостей розвитку спорту для всіх у світовому контексті. Доцільним видається вирішення зазначеної проблеми у два етапи: 1) аналіз діяльності відповідних міжнародних інституцій; 2) вивчення передових національних моделей.

Роботу виконано відповідно до теми 1.3.1. "Управлінські та педагогічні засади гуманізації масового спорту в Україні" Зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2006—2010 роки (№ державної реєстрації 0107U000496).

Мета дослідження — вивчення основних напрямів та механізмів діяльності міжнародних організацій стосовно підтримки спорту для всіх з подальшим визначенням на цій основі перспективних шляхів підвищення ефективності системи масового спорту в Україні.

Завдання дослідження:

- проаналізувати роль, завдання та методи роботи міжурядових організацій щодо сприяння розвитку спорту для всіх;
- охарактеризувати сучасну систему діяльності міжнародних громадських організації спортивно-спрямованості щодо удосконалення механізмів охоплення населення організованою руховою активністю.

Методи дослідження: аналіз і синтез, індукція і дедукція, прогнозування, органічна єдність теорії та практики, метод системного аналізу, історичного і логічного аналізу літературних джерел та порівняльного аналізу.

Результати дослідження та їх обговорення. Проаналізовано діяльність з розвитку спорту для всіх міжурядових структур, таких, як Організація Об'єднаних Націй, Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, Всесвітня організація охорони здоров'я, Рада Європи та Європейський Союз, а також громадських організацій — Міжнародний олімпійський комітет, Міжнародна асоціація спорту для всіх та Міжнародна федерація спорту для всіх.

Організація Об'єднаних Націй (ООН) — універсальна міжнародна організація, створена на підставі Хартії Об'єднаних Націй, підписаної 26 червня 1945 року у Сан-Франциско (Сполучені Штати Америки). Діяльність ООН спрямована на забезпечення міжнародної безпеки, розвитку і миру [13]. Членами ООН є 194 держави. Україна разом з п'ятдесятьма іншими країнами була фундатором ООН і є її членом з 24 жовтня 1945 року.

За ініціативи Міжнародного олімпійського комітету, на 48-й сесії Генеральної Асамблеї ООН 1994-й рік вперше було оголошено Міжнародним роком спорту та олімпійських ідеалів (резолюція 48/11 Генеральної Асамблеї ООН від 25 жовтня 1993 року). Рік відзначення сторіччя Міжнародного олімпійського комітету завдяки спільним зусиллям цієї авторитетної міжнародної спортивної інституції та держав, організацій системи ООН, став роком зміцнення миру та утвердження більш щасливого життя на планеті шляхом виховання молоді за допомогою спорту. Символічно, що у 1994 році відзначався і Міжнародний рік сім'ї (резолюція 44/82 Генеральної Асамблеї ООН від 8 грудня 1989 року).

Значний внесок у сприяння доступності спорту для широких верств населення від ООН зробив її колишній Генеральний секретар Кофі Аннан, який був головною адміністративною посадовою особою цієї організації впродовж 1997—2006 років. Зо-

крема, 28 лютого 2001 року введено посаду Спеціального радника Генерального секретаря ООН зі спорту заради розвитку і миру та призначено на цю посаду Адольфа Огі — колишнього президента Швейцарії (1993—2000 роки), почесного президента Національного олімпійського комітету Швейцарії.

А. Огі протягом 2001—2002 років очолював спеціальну комісію ООН, яка вивчала можливості спорту для розвитку та миру в світі. У січні 2003 року в Парижі відбувся міжнародний "круглий стіл" міністрів, відповідальних за спорт, на якому було висловлено наміри забезпечити повне визнання та підвищення ролі спорту і фізичного виховання. У результаті на 58-й сесії Генеральної Асамблеї ООН було прийнято резолюцію 58/5 від 3 листопада 2003 року "Спорт як засіб сприяння вихованню, здоров'ю, розвитку і миру".

У цьому документі урядам країн світу пропонується використовувати спорт для всіх у якості засобу досягнення узгоджених на міжнародному рівні цілей розвитку, зокрема тих, що передбачені у Декларації тисячоліття ООН. Крім цього, 2005 рік проголошено Міжнародним роком спорту і фізичного виховання, урядам запропоновано організувати заходи з метою демонстрації своєї відданості ідеї використання спорту для зміцнення здоров'я, виховання, розвитку та миру у своїх країнах, включення спортивних програм та проектів до національних планів підвищення якості життя людей.

Серед завдань Міжнародного року спорту і фізичного виховання особливе місце відводилось розширенню загальноприйнятого сприйняття "спорту" лише як "елітного спорту" шляхом включення до нього поняття "спорт для всіх". Особливе значення це має для країн, що розвиваються, де основна увага приділяється елітним видам спорту та пропаганді досягнутих результатів на міжнародних спортивних змаганнях [23].

У 125 країнах світу відбулись заходи з нагоди Міжнародного року спорту і фізичного виховання, спрямовані на задоволення конкретних потреб населення. Протягом року проведено 24 міжнародних та 18 регіональних конференцій, на яких розглядалися питання пропаганди позитивних цінностей спорту. З-поміж позитивних результатів Міжнародного року спорту і фізичного виховання треба відмітити те, що в багатьох країнах досягнуто визнання "спорту для всіх" як одного з національних пріоритетів. Спорт у світі став ідентифікуватися як: 1) засіб якісного виховання, збереження здоров'я та особистого розвитку; 2) важливий стандарт здоров'я популяції; 3) каталізатор сталого розвитку суспільства та 4) зміцнення миру [22].

Результати Міжнародного року спорту і фізичного виховання були репрезентовані на другій Маглінгенській конференції зі спорту та розвитку у Швейцарії 4—6 грудня 2005 року, в якій взяли участь 400 представників із 70 країн. На цій конференції прийнято "Заклик до дій", у якому, зокрема, передбачено: "Урядам у всіх секторах: сприяти перетворенню у життя ідеї "спорт для всіх"; розробити відкриті для всіх членів суспільства і послідовну політику у сфері спорту; залучати усі зацікавлені сторони до її координації і реалізації; зміцнювати і здійснювати внесок у спорт і фізичне виховання у школах і загальноосвітніх системах; інтегрувати спорт, фізичне виховання та ігри у політику у сфері охорони здоров'я та інші відповідні стратегії" [26].

Координацію міжнародних спортивних ініціатив та залучення відповідних ресурсів здійснює Бюро ООН зі спорту заради розвитку і миру у Женеві та Нью-Йорку, яке створено у жов-

тні 2004 року. У резолюції 61/10 Генеральної Асамблеї від 3 листопада 2006 року висловлено рекомендацію Генеральному секретарю ООН підготувати керівні вказівки стосовно інституціонального майбутнього питання про спорт заради розвитку і миру в системі ООН. Цією резолюцією підтримано план дій, запропонований Генеральним секретарем ООН, як першочергова програма роботи на трирічний період щодо розширення і зміцнення партнерських відносин та проєктів підтримки спорту заради розвитку та миру, здійснення інформаційно-пропагандистських заходів. Зокрема, урядам пропонується реалізувати ідею "спорт для всіх" шляхом прийняття всеохоплюючого та послідовного законодавства, формування та здійснення відповідної державної політики.

Вперше питання розвитку спорту були офіційно включені у діяльність *Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО)* на першій міжнародній конференції міністрів, відповідальних за спорт, організованій цією установою у Парижі в 1976 році. Це сприяло створенню Міжурядового комітету з фізичного виховання і спорту, а також прийняттю Міжнародної хартії фізичного виховання і спорту у 1978 році.

ЮНЕСКО — спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй, створена у 1946 році з метою ініціювання та координації міжнародної співпраці у сфері освіти, науки та культури. Україна є членом ЮНЕСКО з 1954 року [13]. До ЮНЕСКО входить 191 країна.

На 20-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО 21 листопада 1978 року прийнято Міжнародну хартію фізичного виховання і спорту, в якій у статті 1 зазначається, що "...заняття фізичним

вихованням і спортом є основним правом кожної людини". Стаття 3 передбачає, що "Програми фізичного виховання і спорту мають розроблятися відповідно до потреб та індивідуальних особливостей учасників, а також організаційних, культурних, соціально-економічних та кліматичних умов кожної країни". У хартії закріплено рекомендації до кадрового забезпечення (стаття 4), обладнання та інвентарю (стаття 5), наукових досліджень (стаття 6), охорони етичних та моральних цінностей (стаття 7), засобів масової інформації (стаття 8), ролі національних організацій (стаття 9) та міжнародного співробітництва (стаття 10) у контексті сприяння розвитку фізичного виховання і спорту [8].

Під егідою ЮНЕСКО впродовж 1976—2004 років проведено чотири міжнародні конференції міністрів, відповідальних за спорт, з метою обміну думками в інтелектуальному та технічному відношеннях задля розробки, стимулювання та пропаганди належної державної політики і практики у сфері фізичного виховання і спорту. Перша конференція, як уже зазначалось, відбулась у Парижі у 1976 році, друга пройшла у Москві у 1988 році, третя — у Пунта-дель-Есте у 1999 році і четверта — в Афінах у 2004 році. Такі заходи сприяли процесу підготовки на міжнародному рівні стратегії розвитку фізичного виховання і спорту, які розглядаються як один із головних елементів гармонійного розвитку людини та один із важливих аспектів права на освіту та культуру, яке характеризує сучасний гуманізм.

З метою розповсюдження у світі ідей ЮНЕСКО та популяризації фізичного виховання і спорту у справі виховання підростаючого покоління присуджуються звання "Чемпіон ЮНЕСКО зі спорту". Серед видатних спортсменів, які удостоєні цього звання, троє українців — Сергій Бубка, Віталій та Володимир Клички.

Всесвітню організацію охорони здоров'я (ВООЗ) засновано 7 квітня 1948 року, коли 26 країн-учасниць Організації Об'єднаних Націй, у тому числі й Україна, ратифікували її статут. Відтоді цей день став Всесвітнім днем здоров'я. ВООЗ об'єднує 193 країни.

На початку III тисячоліття ВООЗ відмічено тенденцію зростання хронічних захворювань серед причин смертності, в результаті чого на 53-й сесії Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я у травні 2000 року прийнято рішення про необхідність профілактики неінфекційних захворювань і боротьби з ними. У більшості країн основні детермінанти неінфекційних захворювань здебільшого однакові, і серед них провідну роль відіграє знижений рівень рухової активності за місцем проживання, на роботі, під час відпочинку та у транспорті.

У 2002 році Всесвітній день здоров'я ВООЗ провела під гаслом "Рух заради здоров'я". Підсумки цієї акції розглянуто на 55-й сесії Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я у травні 2002 року, де була схвалена резолюція WHA 55/23 "Про раціон харчування, рухову активність та здоров'я" [4]. ВООЗ закликає своїх членів щорічно відзначати день "Рух заради здоров'я" з метою сприяння руховій активності населення в якості необхідного компонента здоров'я та благополуччя. Такий день запропоновано проводити 10 травня кожного року. Особливе місце серед заходів відводиться залученню широких верств населення до масового спорту.

У доповіді про стан охорони здоров'я у світі на тему "Зменшення ризику, сприяння здоровому способу життя" [27] підкреслюється, що відсутність належного рівня рухової активності є причиною 1,9 мільйона випадків смертей (у 2000 році) та 15—20 % випадків ішемічної хвороби серця, діабету та деяких видів раку. У світі більше 60 % дорослого населення не займають-

ся руховою активністю в такому обсязі, який міг би принести користь для здоров'я. В Європі спосіб життя кожної п'ятої людини характеризується незначним рівнем або повною відсутністю рухової активності; ця проблема найбільш актуальна для країн східної частини континенту.

N. Cavill, S. Kahlmeier, F. Racioppi [21] зазначають, що дефіцит рухової активності населення завдає збитків економіці країн. У Європі вони становлять 150—300 євро на кожну людину на рік.

У травні 2004 року на 57-й сесії Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я прийнято Глобальну стратегію ВООЗ із харчування, рухової активності та здоров'я [1], в якій визначено чотири основні завдання:

- скорочення факторів ризику неінфекційних захворювань, зокрема нездорового раціону харчування та недостатньої рухової активності, за рахунок рішучих дій у сфері охорони здоров'я, а також заходів щодо зміцнення здоров'я і профілактики захворювань;

- розширення загально-го усвідомлення і розуміння ролі раціону харчування та рухової активності як детермінантів здоров'я населення та позитивного потенціалу профілактичних заходів;

- підготовка, затвердження та реалізація глобальних, регіональних, національних та місцевих політичних курсів та планів дій задля покращання раціону харчування та підвищення рухової активності, що характеризуються тривалим та всеохоплюючим залученням усіх сторін, включаючи громадянське суспільство, приватний сектор та засоби масової інформації;

- збір наукових даних і моніторинг основних впливів на раціон харчування та рухову активність; надання підтримки відповідним науковим дослідженням; розвиток необхідних кадрових ресурсів.

У вказаному документі підкреслено, що рухова активність

— основний засіб покращання фізичного і психічного здоров'я особистості. Вона сприяє зниженню кров'яного тиску, підвищує рівень ліпопротеїдів холестерину, нормалізує показники глюкози у крові та зменшує ризик виникнення раку прямої кишки і раку грудей у жінок. Кожному індивіду рекомендується забезпечити адекватний для нього рівень рухової активності протягом усього життя. Необхідно щонайменше 30 хвилин регулярної рухової активності середньої інтенсивності протягом більшості днів тижня.

Європейське бюро ВООЗ має понад 20-річний досвід роботи, спрямованої на інтегрування зусиль влади, громадськості та приватного сектору на "просування" здорового способу життя. Для Європи було сформульовано 21 завдання із досягнення здоров'я для всіх у поточному столітті. З-поміж них треба відмітити необхідність забезпечення більш здорового способу життя, де збалансований раціон харчування і адекватна рухова активність мають синергійний ефект для покращання здоров'я [6].

16 листопада 2006 року міністри, відповідальні за охорону здоров'я, у м. Стамбул (Туреччина) прийняли Європейську хартію боротьби проти ожиріння [3]. У Європі більша половина дорослого населення та кожна п'ята дитина мають надмірну масу тіла, а третина з них страждає ожирінням, і кількість таких людей стрімко зростає. Епідемія ожиріння стала значною проблемою для Європи. Основні зусилля треба спрямовувати на забезпечення оптимального енергетичного балансу шляхом заохочення більш здорового харчування та фізично активного способу життя.

Рада Європи — міжнародна організація, створена у 1949 році з метою пропаганди принципів парламентської демократії і прав людини, сприяння співпраці, а також суспільному й економічному розвитку в Європі [13].

Україна — член Ради Європи з 1995 року. Учасницями Ради Європи є 46 держав. Рада Європи є уособленням спільного зобов'язання близько 800 мільйонів європейців захищати права людини, демократію та верховенство права.

У 1966 році Радою Європи ініційовано довгострокову спортивну програму масового руху "Спорт для всіх". Головною метою цієї програми визначено створення рівних умов — чоловікам і жінкам, представникам усіх вікових груп — для підтримки фізичного і психічного рівня розвитку, необхідного для життя, а також захист людства від виродження [12].

Такий підхід був логічним, оскільки у 60-х роках минулого століття в Європі назріла необхідність проведення якісних змін у спорті. Це зумовлено такими чинниками:

- виникнення нових видів зброї масового знищення, і як наслідок — у фізичному вихованні зменшується роль військового спрямування, яке до цього весь час домінувало;

- зростання негативного впливу на здоров'я людини гіподинамії через автоматизацію виробництва, підвищення комфортності транспортних засобів, побутової техніки, комунальних послуг, а це, в свою чергу, актуалізувало залучення широких верств населення до занять спортом оздоровчого характеру під час дозвілля;

- спортом до зазначеного періоду здебільшого займались лише юнаки та молоді чоловіки, а жінки, інваліди, пенсіонери, соціально незахищені громадяни (емігранти, безробітні та інші) були позбавлені такої можливості, що суперечило загальним процесам розвитку цивілізації та не відповідало основним положенням Загальної декларації прав

людини, прийнятої Генеральною асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року;

- розвиток економіки в багатьох країнах Європи після Другої світової війни досяг такого рівня, який дозволяв значно збільшити обсяги інвестицій і покращання якості життя співгромадян.

У 1975 році на першій конференції європейських міністрів, відповідальних за спорт, прийнято Європейську хартію спорту для всіх. Вона роком пізніше була схвалена Комітетом Міністрів Ради Європи. У Хартії зафіксовано такі основні принципи:

- право на участь у спортивному житті;
- гуманістичний і соціокультурний розвиток;
- співробітництво офіційних осіб і добровольців;
- самозахист спорту від експлуатації;
- доступність спортивних споруд для рекреаційних цілей;
- необхідність підготовки кваліфікованих кадрів на всіх рівнях.

Спорт для всіх став на той час в Західній Європі продуктом політичної культури, увібравши цінності демократизації та плюралізму [7]. В Радянському Союзі вважали, що немає потреби створювати умови для розвитку спортивного руху під лозунгом "Спорт для всіх", оскільки право на активний відпочинок і заняття спортом гарантовано самим соціалістичним суспільним устроєм [2]. Колишній директор Департаменту розвитку спорту Ради Європи G.Walker [28] зазначав, що до кінця 80-х років минулого століття спортивна політика країн соціалістичної орієнтації була пов'язана, за невеликим винятком, виключно з "показовим" спортом та з досягненням успіху у спорті вищих досягнень, чемпіонатах світу та Олімпійських іграх. Масові змагання, такі, як спартакіади, де існували елементи

деякої примусовості та демонстрації досягнень "режиму", були повною протилежністю спорту для всіх.

У 1992 році у зв'язку з великими змінами, які відбулись у країнах Центральної і Східної Європи, на сьомій конференції європейських міністрів, відповідальних за спорт, було прийнято Європейську спортивну хартію та Кодекс спортивної етики [7]. Ці два документи визначають базові підходи та принципи розвитку на континенті спорту для всіх. Зокрема, стаття 4 Хартії забороняє дискримінацію людей за будь-якою ознакою у їх доступі до занять спортом. Стаття 6 "Удосконалення системи залучення до спорту" проголошує:

1. Заняття спортом з метою проведення дозвілля або отримання задоволення, зміцнення здоров'я або підвищення спортивної майстерності повинні заохочуватись серед усіх груп населення шляхом надання відповідних споруд і програм усіх типів, а також послуг кваліфікованих інструкторів та керівників.

2. Створення умов для фізичних вправ на робочому місці повинно розглядатися як складова частина збалансованої політики у сфері спорту.

У Кодексі спортивної етики зафіксовано право дітей та молоді брати участь та отримувати задоволення від участі у спорті. Проголошено ідею "Заохочення дітей до пошуку їх власних ігор за їх власними правилами". Водночас Кодекс вимагає від спортивних організацій "...встановити систему, яка заохочувала б чесну гру та персональний рівень досягнень".

Співробітництво у сфері спорту на континенті організовується Комітетом із розвитку спорту Ради Європи (CDDS), який створено у 1977 році відповідно до Європейської конвенції про культуру та з метою активного поширення основних цінностей Ради Європи (права людини, демократія) у сферу спорту та за допомогою спорту у інші сфери

суспільного життя. До CDDS входять представники державних організацій країн-учасниць Ради Європи, які мають статус повноправного члена, та представники недержавних організацій із статусом спостерігачів. Щорічно у штаб-квартирі Ради Європи у м. Страсбург (Франція) проходять засідання CDDS, на яких обговорюються актуальні питання розвитку спорту, виконання Спортивної хартії Європи, дотримання конвенцій Ради Європи стосовно недопущення проявів насильства і хуліганської поведінки глядачів на спортивних аренах та проти застосування допінгу в спорті.

У 1993 році створено Бюро CDDS у складі дев'яти представників з країн-учасниць різних географічних груп. Кожен два роки відбувається ротація членів бюро та голови CDDS.

У контексті сприяння розвитку масового спорту слід відмітити окремі програми та проекти CDDS, зокрема, "ЄВРОФІТ", "СПРИНТ" та "КОМПАС" [7, 25].

"ЄВРОФІТ" — це комплекс тестування фізичної підготовленості дітей та дорослих. У 1987 році після майже десятирічного дослідження було затверджено комплекс "ЄВРОФІТ" для дітей, а в 1995 році впроваджено аналогічну систему для дорослих віком 20—65 років.

CDDS у 1991 році визначив пріоритетним для континентального спорту налагодження співпраці з країнами Східної Європи, що знайшло відображення у затвердженій програмі "СПРИНТ" (спортивна реформа, інновації, підготовка). Ця програма включає проведення парламентських слухань та "мобільних" семінарів, присвячених проблемам конкретних країн, в ході яких обговорюються нові принципи та механізми модернізації формування та реалізації відповідної національної політики у сфері спорту. Організуються і багатосторонні семінари із загальних питань спортивної політики

для обміну інформацією, ідеями та досвідом.

У 1999 році CDDS підтримав ініціативу Великобританії та Італії стосовно реалізації в Європі проекту "КОМПАСС" з метою гармонізації міжнародного порівняння рівня охоплення населення масовими спортивними заняттями.

CDDS займається підготовкою та проведенням у середньому один раз на два роки конференцій та робочих зустрічей європейських міністрів, відповідальних за спорт. У ході цих заходів визначається загальний політичний вектор співробітництва у сфері спорту на континенті. Десята конференція відбулася 10—14 жовтня 2004 року у м. Будапешт (Угорщина), де прийнято рішення про принципи ефективного управління розвитком спорту. Сімнадцята робоча зустріч європейських міністрів, відповідальних за спорт, пройшла 20—21 жовтня 2006 року у Москві (Російська Федерація), на якій обговорювались перспективи загальноєвропейського спортивного співробітництва.

Європейський Союз (ЄС) — це союз держав — членів Європейського Співтовариства, створений згідно з так званим "Маастрихтським Трактатом", підписаним у лютому 1992 року, який діє з листопада 1993 року. Мета ЄС — спільна зовнішня економічна політика, спільний ринок послуг, матеріальних благ, капіталу і праці, монетарний та політичний союз [13]. До ЄС входять 27 країн Європи.

Співробітництво у сфері спорту в ЄС організовується відділом спорту Генерального директорату з питань освіти і культури Європейської комісії. У середині 90-х років минулого століття на континенті виникло ряд суттєвих нормативно-правових проблем у сфері професійного спорту, передусім у футболі. У зв'язку з цим та через низку інших питань в Амстердамському договорі 1997 року вперше піднято на високий рівень проблеми спорту

Європейського Співтовариства. Зокрема, у пункті 29 Декларації, що додається до цього документа, записано: "Конференція підкреслює соціальну важливість спорту і, особливо, його роль у зміцненні людської ідентичності та спільноти. Конференція з цією метою закликає держави Європейського Союзу прислухуватись до спортивних асоціацій, коли розглядаються важливі питання спорту. У цьому зв'язку спеціальної уваги потребують питання масового спорту" [15].

У 1999 році вперше в ЄС було підготовлено всеохоплюючий Гельсінський звіт про спорт, на основі якого через 1 рік у м. Ніцца (Франція) прийнято Декларацію про специфічні характеристики спорту і його соціальну функцію в Європі, які необхідно враховувати у визначенні загального курсу. У цій Декларації в розділі "Аматорський спорт і спорт для всіх" зазначається, що заняття спортом повинні бути доступними для кожної людини з врахуванням її побажань і здібностей шляхом використання широкого кола організаційних та індивідуальних можливостей для занять змагальною спрямованістю та спортом як засобу проведення [16].

У проекті Конституції Європи в розділі 4 "Освіта, професійне навчання, молодь і спорт" підкреслюється важливість соціальної та освітньої функції спорту. З-поміж цілей діяльності Європейського Союзу вказується на розвиток європейського співробітництва у спорті шляхом досягнення справедливості у змаганнях та сприяння співпраці між спортивними організаціями, а також взаємодії спортсменів, особливо молодих [17].

За рішенням Ради ЄС та Європарламенту 2004-й рік було проголошено "Європейським роком освіти через спорт" з метою привернути увагу європейців до важливості спорту в освітнянському контексті та підвищення значення занять фізичними вправами у шкільних навчальних пла-

нах [18], серед завдань року слід відмітити:

- зміцнення співробітництва між освітніми установами та спортивними організаціями на основі зростаючого інтересу молоді до спортивних змагань різного типу;

- встановлення кращого балансу між інтелектуальною та руховою діяльністю протягом навчання у школі, стимулювання поширення спорту в школах з метою запобігання "сидячого способу життя" школярів;

- заохочення обміну передовою практикою використання спорту в різних освітніх системах;

- використання цінностей спорту для фізичного розвитку молодих людей та виховання у них почуття взаємоповаги, солідарності, терпимості, чесності та справедливості.

Упродовж Європейського року освіти через спорт у всіх країнах ЄС було реалізовано більше 200 проектів освітніх та спортивних організацій на місцевому, регіональному, національному та міжнародному рівнях, в тому числі Ігри XXVIII Олімпіади та літні Паралімпійські ігри в Афінах (Греція), чемпіонат Європи з футболу в Португалії. На ці заходи Рада ЄС та Європарламент асигнували 11,5 млн євро.

За підсумками згаданого року міністри, відповідальні за спорт у країнах ЄС, запропонували щорічно проводити "Європейський спортивний день" з метою використання можливостей спорту для розбудови громадянського суспільства, формування активного і здорового способу життя населення, передусім молоді [20]. У цей день у засобах масової інформації особлива увага звертається на зв'язок здоров'я і спорту, проводиться безкоштовне відвідування спортивних споруд, не допускається участь громадян у спортивних заходах в

ролі глядачів. У школах лозунг дня — "Хто активний, той і у навчанні не пасивний".

Понад 25 міжнародних громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості сприяють розвитку спорту для всіх. Провідне місце посідають Міжнародний олімпійський комітет, Міжнародна асоціація спорту для всіх та Міжнародна федерація спорту для всіх.

Міжнародний олімпійський комітет (МОК) засновано у 1884 році у Парижі за ініціативи П'єра де Кубертена, він є верховною владою олімпійського руху. В Олімпійській хартії відзначається, що метою олімпізму є загальне (повсюдне) залучення спорту на службу гармонійному розвитку людини, для того щоб сприяти створенню мирного співтовариства, яке турбується про збереження людської гідності. Крім цього, у Хартії записано: "Заняття спортом — одне із прав людини. Кожен повинен мати можливість займатися спортом відповідно до його чи її потреб" [10].

На думку В.М. Платонова, С.І. Гуськова, олімпійський рух повинен відігравати провідну роль у розвитку спорту для всіх, який розглядається як фактор зміцнення здоров'я та суспільного розвитку [11].

МОК не контролює рух "Спорт для всіх", а лише допомагає різним організаціям досягти загальної мети. У підсумковому документі XII Олімпійського конгресу записано: "За спорт для всіх відповідають всі. Однак олімпійський рух має тут головне значення. Він повинен забезпечити співробітництво між різними організаціями, які займаються розвитком спорту для всіх, і сприяти координації їх діяльності. Треба використовувати підтримку з боку засобів масової інформації та привертати увагу влади до спорту для всіх" [14].

У 1985 році засновано комісію МОК "Спорт для всіх", яку перших п'ять років очолював тодішній президент МОК Х.А. Самаранч. З 1990 року головою комісії є Вальтер Трьогер (Німеччина). До її складу входять члени МОК, представники міжнародних спортивних федерацій, національних олімпійських комітетів та інші. Підтримка спорту для всіх з боку МОК здійснюється шляхом надання фінансової підтримки національним олімпійським комітетам для проведення відповідних заходів; організації і проведення Олімпійського дня; патронату всесвітніх конгресів зі спорту для всіх.

Міжнародний олімпійський день проводиться щорічно 23 червня у день створення МОК, починаючи з 1948 року. Значна кількість національних олімпійських комітетів у цей день намагаються привернути увагу місцевої громадськості до олімпійського руху. На честь цього свята за ініціативи комісії МОК "Спорт для всіх" з 1987 року традиційно проводиться Олімпійський день бігу на різні дистанції серед широких верств населення. У 2004 році такий захід проведено у 164 країнах, в якому взяли участь понад 1,3 млн людей. Багато національних олімпійських комітетів проводять додатково ще й різноманітні масові спортивні змагання, розважальні естафети, велогонки, надання автографів олімпійськими атлетами, виставки олімпійської філателії та багато інших заходів [19].

З 1986 року під патронатом МОК проводяться Всесвітні конгреси зі спорту для всіх. З 1994 року з цією метою МОК взаємодіє з Всесвітньою організацією охорони здоров'я, а з 1996 року — з Генеральною асоціацією міжнародних спортивних федерацій. Конгреси проходять 1 раз на два роки, де розглядаються актуальні питання розвитку спорту для всіх [29]. Зокрема, тема "Спорт для всіх — здоров'я для всіх" обговорювалась на V Всесвітньому конгресі, який проходив 10—

13 березня 1994 року у м. Пунта де Есті (Уругвай). "Спорт для всіх і державна політика" — на VIII конгресі (18—21 травня 2000 року, м. Квебек, Канада), "Спорт для всіх і елітний спорт: суперництво чи партнерство?" — на IX конгресі (27—30 жовтня 2002 року, м. Арнхем, Нідерланди).

У Декларації X Всесвітнього конгресу зі спорту для всіх, який проходив 11—14 листопада 2004 року у Римі (Італія) на тему "Спорт для всіх як засіб освіти і розвитку" [19], більше 1200 учасників з 112 країн звернулися до урядових, громадських та приватних організацій спортивного спрямування, охорони здоров'я, освіти і охорони навколишнього середовища з рекомендацією визнати, що на сучасному етапі як ніколи раніше є велика потреба у реалізації програм "Спорт для всіх". У цьому документі підкреслюється: "... відсутність фізичної активності впливає на зростання захворюваності та витрат на покращання здоров'я, а також належить до глобального фактора ризику ...".

На XI Всесвітньому конгресі зі спорту для всіх (31 жовтня—3 листопада 2006 року, м. Гавана, Куба) на підставі аналізу проблеми "Фізична активність: користь та проблеми" понад тисячу представників більше як із 100 держав світу схвалили рішення про важливість інтеграції програм "Спорт для всіх" у систему освіти, охорони здоров'я, культури, науки, соціального благополуччя, навколишнього середовища та туризму. Національним олімпійським комітетам рекомендовано у співпраці з органами державної влади та місцевого самоврядування реалізовувати компанії "Спорт для всіх" з урахуванням національних особливостей та потреб населення.

Міжнародна асоціація спорту для всіх (TAFISA — Trim and Fitness International Sport for All Association) об'єднує понад 150 урядових та громадських організацій, які опікуються розвитком спорту для всіх у більш ніж

100 країнах світу. Штаб-квартира TAFISA знаходиться у м. Франкфурт-на-Майні (Німеччина).

Одна із програм TAFISA передбачає збір і систематизацію характерних для певних народів видів спортивної діяльності. Уже узагальнено інформацію про понад 500 традиційних ігор, танців та фізичних вправ. TAFISA у 1992 році у м. Бонн (Німеччина) провела I Міжнародний фестиваль з так званого "традиційного спорту". Загалом уже відбулося три таких заходи, а наступний буде проведено у Кореї у 2008 році.

Щорічно в останню середу травня організовується Всесвітній день виклику, в ході якого членами організації проводяться заходи з масового спорту у своїх країнах. Вперше такий захід під егідою TAFISA проведено у 1990 році. Відтоді до нього приєдналися мільйони учасників з більш ніж 50 країн, що перетворило цю подію на одну з найбільш масових у міжнародному русі "Спорт для всіх". Багато уваги приділяється підготовці лідерів для масового спорту. У подальшому TAFISA має намір реалізувати програму "Активні міста".

TAFISA упродовж 15 років щорічно організовує Всесвітній день ходьби у неділю між 30 вересня та 15 жовтня. У 2005 році у ньому взяли участь представники 72 країн. Традиційно цей захід проводиться у парках та інших місцях масового відпочинку населення; беруть участь усі бажачі без будь яких обмежень, дистанція не повинна перевищувати 12 км [24].

Міжнародну федерацію спорту для всіх (FISPT – *Federation Internationale du Sport pour Tous*) створено 3 квітня 1982 року у м. Страсбург (Франція). Членами федерації є організації з більше як 70 країн світу. Основні завдання FISPT: організація міжнародних симпозіумів, конференцій, семінарів, інформаційних тижнів тощо; підготовка волонтерів спорту для всіх; організація міжнародних фестивалів

масового спорту; сприяння проведенню наукових досліджень проблем спорту для всіх; стимулювання інтересу засобів масової інформації до фізкультурно-оздоровчої діяльності [5].

Висновки

1. У світовому контексті міжурядові організації міжнародного та європейського рівнів відіграють провідну роль у питаннях формування базових принципів, визначення пріоритетних напрямів та ініціювання програм реалізації політики у сфері спорту для всіх. Вони здійснюють постійний моніторинг ситуації та надають рекомендації урядам і громадським організаціям із забезпечення доступності занять спортом для різних груп населення.

2. Вперше спорт для всіх на міжурядовому рівні підтримано Радою Європи в середині 60-х років минулого століття задля зміни основного вектора розвитку фізичного виховання з військово-прикладного на оздоровчий відповідно до нових соціальних потреб того часу. Важливим етапом у розвитку масового спорту було схвалення Радою Європи у 1976 році Європейської хартії спорту для всіх та через два роки прийняття ЮНЕСКО Міжнародної хартії фізичного виховання і спорту. Уже 15 років діють Європейська спортивна хартія та Кодекс спортивної етики, відповідно до яких спорт має бути: загальнодоступним, відкритим, здоровим і безпечним, чесним і терпимим, екологічним, гідним людини, вільним від експлуатації, базуватися на високих етичних принципах.

3. На початку III тисячоліття до дій Ради Європи та ЮНЕСКО щодо підтримки спорту для всіх активно приєдналися ООН, ВООЗ та ЄС з метою використання його можливостей для:

- покращання якості життя людей;
- гармонійного розвитку особистості;
- прискорення соціальної інтеграції та підвищення соціаль-

ної згуртованості, особливо серед молоді;

- виховання взаємної поваги, солідарності, правдивості та толерантності;

- зміцнення миру та активного залучення співгромадян до розвитку та демократизації суспільства;

- формування здорового способу життя, профілактики захворювань, зміцнення індивідуального та соціального здоров'я.

4. Міжнародний олімпійський комітет сприяє діяльності організацій, які залучені до охоплення населення руховою активністю, та розвиває інформаційну базу спорту для всіх. Міжнародна асоціація спорту для всіх та Міжнародна федерація спорту для всіх посідають провідне місце у громадському секторі розвитку масового спорту у світі та забезпечують координацію зусиль усіх зацікавлених організацій у розвитку масового спорту та в його організаційному, кадровому та науковому супроводженні.

5. Технології підтримки масового спорту з боку міжурядових організацій та міжнародних організацій спортивної спрямованості базуються на принципі врахування інтересів, побажань, здібностей та індивідуальних особливостей співгромадян, а також культурних традицій, соціально-економічних, кліматичних та географічних умов країн. Основу використовуваних організаційних форм становить одночасне (у визначений день) проведення масових спортивних заходів у значній кількості населених пунктів із залученням широких верств населення за активної підтримки засобів масової інформації.

Перспективи подальших досліджень. Для забезпечення системного аналізу розвитку спорту для всіх у світовому контексті доцільним видається у подальшому охарактеризувати су-

часну систему організації та функціонування масового спорту у Фінляндії, Німеччині, Франції, Японії, Канаді та Австралії — країнах з високим рівнем залучення населення до організованої рухової активності.

На основі отриманих результатів у перспективі буде обґрунтовано шляхи та соціальні технології реалізації державної політики у сфері масового спорту в Україні.

1. *Глобальная стратегия по питанию, физической активности и здоровью.* — Женева: Всемирная организация здравоохранения, 2004. — 16 с.

2. *Дивина Г.В.* О социальной сущности компании "Спорт для всех" в капиталистических странах Западной Европы // *Теория и практика физической культуры.* — 1985. — № 9. — С. 58—61.

3. *Европейская хартия по борьбе с ожирением.* — Копенгаген: Европейский региональный офис ВОЗ, 2006. — 7 с.

4. *Ежегодная глобальная инициатива. Движение за здоровье: концептуальный документ.* — Женева: Всемирная организация здравоохранения, 2003. — 14 с.

5. *Жуляев В.М., Левицкий В.Д., Димитракис Д.* Международное физкультурно-оздоровительное движение "Спорт для всех" // *Наука в олимпийском спорте.* — 2000. — Специальный выпуск. — С. 41—47.

6. *Здоровье — 21: Основы политики достижения здоровья для всех*

в Европейском регионе ВОЗ. — Копенгаген: Европейское региональное бюро ВОЗ, 1999. — 312 с.

7. *Исаев А.А.* Спортивная политика России. — М.: Советский спорт, 2002. — 512 с.

8. *Международная хартия физического воспитания и спорта* // *Наука в олимпийском спорте.* — 2001. — № 3. — С. 102 — 106.

9. *Национальная доктрина розвитку фізичної культури і спорту.* — К., 2004. — 16 с.

10. *Олимпийская хартия* // *Энциклопедия современного олимпийского спорта.* — К.: Олимпийская литература, 1998. — С. 576—597.

11. *Платонов В.Н., Гуськов С.И.* *Олимпийский спорт.* — К.: Олимпийская литература, 1994. — 494 с.

12. *Рэнсон Р.* Спорт для всех: новые и старые формы культуры движения // "Спорт для всех" — международный журнал спортивной информации. — 1999. — № 1—2. — С. 21—23.

13. *УСЕ* Універсальний словник-енциклопедія / За ред. М. Поповича. — К., 1999. — 1552 с.

14. *Юбилейный Олимпийский конгресс — конгресс единения* // *Наука в олимпийском спорте.* — 1995. — № 1(2). — С. 67—70.

15. *Andeu J.* Sport and European Union // *European Crossroads: Sport — Front Door to Democracy.* — Strasbourg: European Youth Centre, 2004. — P. 61—63.

16. *Arnaut J.L.* Independent European Sport Review 2006. — Brussels: EU, 2006. — 176 p.

17. *Draft CONSTITUTION FOR EUROPE* // *European Sport Policy Documents.* — Strasbourg: Council of Europe, 2004. — P. 33—35.

18. *European Year of Education through Sport 2004* // http://ec.europa.eu/sport/action_sports/aees/aees_overview_en.html.

19. *Jackson R.* Sport Administration Manual. — Lausanne: IOC, 2005. — 456 p.

20. *Joint declaration by the trioka ministers responsible for education and sport and European Commission* // <http://ec.europa.eu/sport/documents/jointdeclaration.pdf>.

21. *Physical activity and health in Europe: evidence for action* / edited by N.Cavill, S.Kahlmeier, F.Racioppi. — Copenhagen: WHO Regional Office for Europe, 2006. — 40 p.

22. *Sport for a Better World: Report on the International Year of Sport and Physical Education 2005.* — New York: United Nations, 2006. — 424 p.

23. *Sport for peace and development: International Year of Sport and Physical Education. Report of the Secretary-General* // <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/461/29/PDF/N0446129.pdf/>

24. *TAFISA* // <http://www.maxar.de/joomla/index.php>

25. *The Council of Europe and sport.* — Strasbourg: Council of Europe, 2000. — 10 p.

26. *The Magglingen Call to Action 2005* // http://www.magglingen2005.org/downloads/Magglingen_call_to_action.pdf.

27. *The World health report, 2002: Reducing risks, promoting healthy life.* — Geneva: World Health Organization, 2002. — 238 p.

28. *Walker G.* How to include as many people as possible? // *Making sport attractive for all, proceedings book / XVI European Sports Conference, Dubrovnik, September 24—26, 2003.* — Zagreb: Ministry of Education and Sport of the Republic of Croatia, 2003. — P. 21 — 25.

29. *World Sport for All Congress* // http://www.olympic.org/uk/organisation/commissions/sportforall/congress_uk.asp.